

## Et par sportshistoriske noter til Xenophons dialog *Hieron*

af Thomas Heine Nielsen

Førhen skete det af og til, at man så Marinus til cykels i Københavns gader – iført styrt-hjelm og motorbriller samt solide og farverige beklædningsstykker af mærket Kansas. Om denne Marini cyklads var udtryk for en egentlig interesse for sportslige aktiviteter, har jeg aldrig fået spurgt ham om, men græsk litteratur har da i hvert fald hans interesse. Man kan imidlertid ikke rigtig studere græsk litteratur og kultur uden nærmest konstant at støde på sporten, og derfor skal Marinus i fødselsdagsgave have de følgende små noter om sporten et så uventet sted som en filosofisk dialog af Xenophon.

\*

Xenophons dialog *Hieron* er et af de ældste fyrstespejle, der findes. Desværre synes den ikke at have nogen særlig stor læserskare i Danmark, og det på trods af, at vi har en livlig og moderne oversættelse ved Ivar Gjørup.<sup>1</sup> Dialogen er ellers uhyre interessant og i øvrigt ikke specielt lang: den burde kunne bruges i skolen, skulle man synes. Dialogen behandler den fra det 4. århundredes politiske filosofi velkendte idé, at hver af de tre forfatningstyper findes i en god og i en fordærvet form. I *Hieron* er det monarkiet, der er til diskussion. Dialogen har to dele: den første er en samtale mellem den berømte tyrann Hieron af Syrakus (reg. 478–466)<sup>2</sup> og den endnu mere berømte digter og vismand Simonides. Samtalen viser, hvordan det traditionelle tyranni er monarkiets vrængbillede, fordi det udelukkende varetager tyrannens interesser. Den viser også, at en traditionel tyrann bliver fuldstændig socialt isoleret og egentlig ikke lever et særlig spændende eller indholdsrigt liv. Anden del af dialogen er en enetale ved Simonides, som viser, hvordan alle de negative forhold, der er forbundet med det traditionelle tyranni, kan vendes til noget positivt, hvis tyrannen i stedet for sine egne varetager bystatens borgeres, altså statens eller samfundets interesser, og forvandler sit styre til en slags kongedømme. Der er referencer til sport i begge dele af dialogen.

---

1. <http://aigis.igl.ku.dk/2001,1/hieron.pdf>

2. Om Hieron, se T.H. Nielsen, "Den historiske Hieron," *Aigis* 2.1 (2002) 1-6.

### **Hieron 1.11: Tyrannens sociale isolation**

En tyrann må leve med ikke at have samme bevægelsesfrihed som en almindelig borger, en *idiotes*. Han har derfor ikke samme fornøjelse af forskellige seværdigheder (*τὰ διὰ τῆς ὄψεως θεάματα*) som idioten, der kan rejse rundt på sightseeing til de mange forskellige bystater (*οἱ μὲν ἰδιῶται ἔρχονται καὶ εἰς πόλεις ἄς ἂν βούλωνται θεαμάτων ἕνεκα*). Det er tyrannen afskåret fra, fordi han må blive hjemme og sikre sit styre. Idioten kan desuden rejse til de store fælles festivaler (*καὶ εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις, ἔνθα γ' ἂ ἀξιοθατότατα δοκεῖ εἶναι ἀνθρώποις συναγείρεται*). Med “de fælles festivaler” (*τὰς κοινὰς πανηγύρεις*) henvises der givetvis til de store religiøse fester i f.eks. Olympia, Delphi, Eleusis, Epidauros og så videre. Sådanne steder var der herlige ting at se, både i Hierons dage og hundrede år senere, da Xenophon skrev: i Olympia stod der skulpturer af store billedhuggere som Myron og Polykleitos, for slet ikke at tale om den mægtige chryselephantine Zeus af Pheidias, der stod i det monumentale doriske tempel for Zeus, en bygning som i sig selv var en seværdighed: det var det største tempel på hele Peloponnes, og udsmykket med den fineste skulptur. Olympia var helt oplagt et sted, man rejste til for at se noget, som Xenophons bekendte Megabyzos gjorde, da han tog til Olympia *θεωρήσων*, “for at se”.<sup>3</sup> Ud over skulpturer og tempel kunne man også se f.eks. malerier, som kunstnerne udstillede under festen, ligesom man kunne høre recitationer af poesi og få eksempler på nymodens retorik ved talere som Gorgias og Lysias, der optrådte for den forsamlede skare. Men den største seværdighed var naturligvis De olympiske Lege selv: det var dem, man først og fremmest rejste for at overvære.<sup>4</sup> Selve glosen *panegyris* (til forskel fra f.eks. *heorte*) understreger *festival*-aspektet ved de store religiøse fester: ordet bruges hyppigt mere eller mindre *ad sensum* om alle de individer, sådan en ‘alforsamling’ består af, f.eks:

---

3. *Anabasis* 5.3.7. Megabyzos kan have rejst som Ephesos’ officielle *theoros*, der skulle være til stede ved festen som repræsentant for sin bystat, men han kan også have rejst som privatperson. Både Hude og Bloch & Schwartz oversætter *θεωρήσων* med ‘for at overvære’.

4. Cf. Hdt. 8.26.2: Ὀλύμπια ἄγουσι καὶ θεωροῖεν ἀγῶνα γυμνικὸν καὶ ἵππικόν (“fejrede De olympiske Lege og sad som tilskuere til sportskampe og hestevæddeløb” (Hjortsø)).

Herodot 1.31.3: ταῦτα δέ σφι [sc. Kleobis og Biton] ποιήσασι καὶ ὀφθείσι ὑπὸ τῆς πανηγύριος τελευτῇ τοῦ βίου ἀρίστη ἐπεγένετο.<sup>5</sup>

Thukydid 5.50.4: δέος δ' ἐγένετο τῇ πανηγύρει μέγα μὴ ξὺν ὅπλοις ἔλθωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι (om Olympia i 420 f.Kr.).<sup>6</sup>

Hellenika 7.4.28: ἐπεὶ δὲ ὅ τε μὴν ἦκεν ἐν ᾧ τὰ Ὀλύμπια γίγνεται αἱ τε ἡμέραι ἐν αἷς ἡ πανήγυρις ἀθροίζεται.<sup>7</sup>

Hieron 11.10: ἀεὶ γὰρ ἂν παρὰ σοὶ πανήγυρις εἴη τῶν βουλομένων ἐπιδεικνύναι εἴ τις τι σοφὸν ἢ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ἔχοι<sup>8</sup> (her dog brugt metaforisk).

Brugen af *panegyris* understreger altså effektivt tyrannens sociale isolation: han kommer ikke en gang dér, hvor alle andre ellers kommer og ser de prægtigste ting, herunder særligt sportskonkurrencer, som var en genkommende og skattet bestanddel af de fleste *panegyreis*.

#### **Hieron 4.6: Rigdommens forbandelse**

Heller ikke sin rigdom har tyrannen nogen særlig glæde af, hævder Hieron og illustrerer denne – overraskende – påstand med en sammenligning taget fra sportens verden:

Du tror, Simonides, at større rigdom giver større glæde; men du tager fejl. Det er lige som med trænede sportsudøvere [*athletai*], de har ingen glæde af at vinde over almindelige mennesker [*idiotai*], men hvis de taber til konkurrenterne [*antagonistai*] – dét piner dem dybt. Tilsvarende kan en eneherker [*tyrannos*] ikke føle

- 
5. “Da de havde udført dette for øjnene af hele forsamlingen, endtes deres liv på den skønneste måde” (Hastrup).
  6. “De forsamlede festdeltagere blev grebet af en alvorlig frygt for, at lakedaimonerne skulle tiltvinge sig adgang under våbenanvendelse” (overs. forf.).
  7. “Og da den Maaned kom i hvilken de olympiske Lege holdes, og de Dage i hvilke Folk møder til Festforsamlingen” (Weilbach).
  8. “Du vil nemlig altid være festens midtpunkt, omgivet af folk, som vil gøre indtryk med deres dygtighed eller klogskab” (Gjørup).

glæde ved at fremtræde som rigere end almindelige mennesker [*idiotai*] – men når han har mindre end andre eneherskere, så ærgrer han sig. Det er dem, han regner for sine konkurrenter [*antagonistai*], når det gælder rigdom.

Gjørup gengiver her det græske *ἀθληταί* med ‘trænede sportsudøvere’, og det er et godt valg, for kontrasten er jo mellem idioter og folk, der virkelig kan deres kram. Man kunne måske også have sagt ‘professionelle sportsfolk’ *vel sim.* I fjerde århundrede eksisterede der helt klart en del atleter, der havde sporten som deres *erhverv*, og for dem var der selvfølgelig ikke megen prestige i at vinde over utrænede bedsteborgere. Xenophon lader altså Hieron illustrere sin pointe ved hjælp af en sammenligning med et håndværk, kan man vel godt sige, på samme måde som pointer ofte illustreres hos Platon.

Man kan måske undre sig over, at Hieron synes at mene, at tyrannen bliver *nødt* til at konkurrere med nogen – hvorfor ikke bare nyde rigdommen? Grunden er vel den konkurrencementalitet, man lige siden Burckhardt har anset for et konstituerende træk ved græsk kultur. En sammenligning taget fra sportens verden understreger altså tyrannens sociale isolation: han har ikke engang rigtig nogen at konkurrere mod, ikke hjemme i hvert fald – og sådan et liv er ikke et *rigtig* græsk liv. Passagen her er vel også det tidligste eksempel på den tanke, der fik sin fyndigste formulering hos Plutarch. Da Alexander den Store, der på det tidspunkt endnu ikke var stor men blot en fodrap (*ποδῶκης*) yngling, en gang blev spurgt, om han ville stille op i *stadion* i Olympia, svarede han “Ja, hvis jeg kunne få konger at løbe mod.”<sup>9</sup>

### ***Hieron 9.11: Konkurrencementaliteten som socialt princip***

I kapitel 9 foreslår Simonides Hieron at gøre brug af den stærke græske konkurrencementalitet for at effektivisere forskellige besværlige statsanliggender som for eksempel mønstringer og skatteopkrævninger. Hvis tyrannen overlader selve administrationen af den slags mindre populære sager til underordnede, men selv udskriver og uddeler præmier til den mest effektive mønstring eller skatteopkrævning, vil han opleve en stigende popularitet og en hurtig effektivisering på de nævnte områder – fordi folk vil

---

9. Plut. *Alex.* 4.5.

kappes om at vinde hans præmie og anerkendelse. Der er, siger Simonides videre, i øvrigt ingen grund til frygte de udgifter, det vil give at udskrive præmier til de bedste inden for forskellige felter, for det behøver blot at være beskedne præmier. Det ser man for eksempel i forskellige sports- og musikkonkurrencer (ἐν ἵππικοῖς καὶ γυμνικοῖς καὶ χορηγικοῖς ἀγῶσιν): her får små præmier (μικρὰ ἄθλα) folk til at påtage sig store udgifter (μεγάλας δαπάνας), gøre sig store anstrengelser (πολλοὺς πόνους) og udvise megen rettidig flid og omhu (πολλὰς ἐπιμελείας). Den udtalte reference her er, må vi antage, til beskedne præmier som krans af oliven- eller laurbærblade, som var alt sejrherrene fik i Olympia og Delphi.<sup>10</sup> *Ponos* er i øvrigt et af Pindars foretrukne ord for “athletic effort”<sup>11</sup> og optræder flere gange side om side med *dapana*.<sup>12</sup> Det kan altså ikke udelukkes, at vi her har en intertekstuel reference til epinikisk poesi. Hvad vi her ser, er altså, at et for dialogen centralt socialt princip illustreres med et letforståeligt eksempel fra sportens verden.

### ***Hieron 11.1-10: Tyrannen som landsfader***

Dialogen slutter med en lang replik af Simonides. Replikken er en glødende appel til tyrannen om at transformere sig til en landsfader, hvis politik sigter på almenvellet og ikke på herskerens egen lykke og velstand. Som Simonides siger hos Gjørup: “Hvad dine egne rigdomme angår, Hieron, så vær aldrig tilbageholdende med at bruge af dem til alles fælles bedste. Magthaverens samfundsudgifter er vigtigere end hans privatforbrug. Lad os tage dem en for en.” Simonides begynder med selve byens forskønnelse, som giver tyrannen mere prestige end hans egen boligs pragt, og tager så fat på sporten: τὸ δὲ πάντων κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον νομιζόμενον εἶναι ἐπιτήδευμα ἄρματοτροφίαν, ποτέρως ἂν δοκεῖς μᾶλλον κοσμεῖν, εἰ αὐτὸς πλείστα τῶν Ἑλλήνων

---

10. H.A. Holden, *A Commentary on Xenophon's Hiero* (London 1888) 82 ad 9.11.

11. W.J. Slater, *Lexicon to Pindar* (Berlin 1969) 440 s.v. πόνος. Se f.eks. *Ol.* 10.22, 11.4; *Nem.* 4.1, 6.24, 7.74, 10.24; *Isthm.* 3.17; 5.25.

12. *Ol.* 5.15; *Isthm.* 1.42, 6.11. *Epimeleia* forekommer ikke hos Pindar, men er helt almindeligt i klassisk kunstprosa (e.g. Isokr. 13.8; Xen. *Cyrop.* 1.6.16; Pl. *Prt.* 323d).

ἄρματα τρέφοις τε καὶ πέμποις εἰς τὰς πανηγύρεις, ἧ εἰ ἐκ τῆς σῆς πόλεως πλείστοι μὲν ἵπποτρόφοι εἶεν, πλείστοι δ' ἀγωνίζονται;<sup>13</sup>

Sejre ved de store fællesgræske sportsstævner som dem i Olympia og Delphi var noget af det, græske aristokrater higede mest efter,<sup>14</sup> og den historiske Hieron vandt med sine heste i både Olympia og Delphi. Der var enorm prestige forbundet med sådanne sejre, som kunne forherliges yderligere med skulpturer og oder af mestre som Pindar og Bakchylides, og Hierons sejre blev fejret med begge dele. Men en del af sejrens prestige tilfaldt også den bystat, sejrherren repræsenterede. Det, en bystats repræsentanter præsterede i f.eks. Olympia, blev desuden opfattet som udtryk for den kaliber, bystaten i al almindelighed havde. Alkibiades, der stillede op med hele syv firspand ved De olympiske Lege i 416 f.Kr.,<sup>15</sup> skal ifølge Thukydide året efter have sagt på den athenske folkeforsamling, at denne hans optræden, der var uden fortilfælde, fik den græske verden til at betragte Athen som langt mere magtfuld, end byen egentlig var.<sup>16</sup> Græske bystater frydede sig derfor inderligt over sådanne sejre, der øgede deres prestige væsentligt.<sup>17</sup> Hieron vil altså, ræsonnerer Simonides, gavne sin bystat og øge dens prestige ved at sørge for, at mange andre borgere end blot han selv kan stille med stærke spand ved de store konkurrencer.

Simonides forlader nu den egentlige diskussion af sport og bruger hestevæddeløbet som en metafor for det, der må være monarkens rette område at konkurrere på: nemlig med andre herskere om at optimere sin bystats velstand og lykke. Den rette sejr (*νικᾶν*) for en god hersker er ikke den, han opnår med et herligt firspand (*ἄρματος ἀρετῆ*), men den han vinder over andre herskere ved sin bystats almenvel (*πόλεως ...*

---

13. "På sportens område, inden for den herligste og prægtigste idræt, væddeløb med heste, hvor ligger din egentlige prestige dér: At du selv har den største væddeløbsstald blandt alle grækere og den største deltagelse i sportsstævner, eller at din by har de fleste væddeløbskyndige opdrættere og kuske? Vil du vinde din egen førstepræmie på væddeløbsbanen, eller komme først over stregen i kampen om dit samfunds velfærd?" (Gjørup).

14. Se f.eks. T.H. Nielsen, "Alkmaioniderne – politik og sport i antikkens Athen," *Aigis* 13.2 (2013) 1-52.

15. Passagen her kan glimrende tænkes også at være en kritik af Alkibiades' ekstravagante optræden i 416 f.Kr.

16. Thuk. 6.16.2: οἱ γὰρ Ἕλληνες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μείζω ἡμῶν τὴν πόλιν ἐνόμισαν τῷ ἐμῷ διαπρεπεῖ τῆς Ὀλυμπιάζε θεωρίας, πρότερον ἐλπίζοντες αὐτὴν καταπεπολεμηθῆσαι, διότι ἄρματα μὲν ἐπὶ καθῆκα, ὅσα οὐδεὶς πω ἰδιώτης πρότερον ("For det første fik den pragt jeg udfoldede ved min deltagelse i de olympiske lege hellenerne til at regne vor bys styrke for endnu større end den er, medens de indtil da anså den for helt ødelagt af krigen: det var fordi jeg startede med syv vogne, flere end nogen privatmand nogensinde før" (Friis Johansen)). Se også Isokr. 16.32-34.

17. Se f.eks. T.H. Nielsen, "Team Ephesos," *Aigis* suppl. I: Festskrift for Gorm Tortzen (2011) 1-13.

εὐδαιμονία). Den gode hersker må kappes med andre herskere om at gøre sin bystat så lykkelig som muligt (εὐδαιμονεστάτην), og at blive udråbt som sejrherre her (κηρυχθήσῃ νικῶν) er en sejr i den skønneste og prægtigste konkurrence, der findes (τῷ καλλίστῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐν ἀνθρώποις ἀγωνίσματι). Ved de egentlige sportskonkurrencer var heroldens annoncering (*kerygma*) af sejrherren<sup>18</sup> højdepunktet, set fra sejrherrens synspunkt: det var så at sige den talehandling, der skabte hans sejr – et euforisk øjeblik. Xenophon lader altså Simonides sammenligne det ry, den gode hersker vil få, med en af de største hædersbevisninger, den græske kultur kendte. Men – det bliver bedre end selv dét. Den gode hersker vil ikke blot ‘blive annonceret af en enkelt herold’ (τὴν σὴν νίκην οὐκ ἂν εἷς εἴη ὁ ἀνακηρύττων), men alle mennesker (πάντες ἄνθρωποι) vil prise hans herlige indsats i sang (ὑμνοῖεν ἂν τὴν σὴν ἀρετήν). Han vil blive hyldet, ikke bare af en enkelt Pindar – men af utallige! Hans sociale isolation vil være forbi, og han kan leve det gode græske liv, et liv i *kleos*. Xenophon bruger altså en metafor fra sportens verden i dialogens klimaks.

\*

Man kan naturligvis på ingen måde sige, at sporten er dialogens emne. Dialogen er et fyrstespejl, men sporten bruges som materiale til pædagogiske sammenligninger og som en kilde til metaforer, især i den næsten lyriske afslutning. Dét er selvfølgelig interessant i sig selv som et eksempel på sportens centrale placering i græsk kultur, men det er også interessant som et lille fingerpeg om, hvilket publikum Xenophon har i tankerne for dialogen. Det er efter alt at dømme et publikum, der ikke bare er nogenlunde historisk orienteret og har kendskab til den store Hieron af Syrakus, men også et publikum, der kan værdsætte en intertekstuel reference til epinikisk poesi, som ved, hvad der er at se i store helligdomme som Olympia, og som er fuldstændig fortrolig med sporten. Med andre ord: eliten, for hvem sporten var en konstituerende del af

---

18. Om heroldopråbet, se A. Wolicki, “The Heralds and the Games in Archaic and Classical Greece,” *Nikephoros* 15 (2002) 69-97.

selve livsstilen.<sup>19</sup> Det havde man vel nok en anelse om i forvejen, men af og til det er ikke så ringe igen af få bekræftet sine anelser.<sup>20</sup>

[heine@hum.ku.dk](mailto:heine@hum.ku.dk)

---

19. Se f.eks. T.H. Nielsen, "Sporten og eliten i det klassiske Grækenland," *Aigis* 11.1 (2011) 1-37.

20. Tak til Ivar Gjørup, Adam Schwartz og Gorm Tortzen.